

реабилитации преступников. Существовали определенные трудности в функционировании библиотек, среди которых преобладали несистематизированность, ненаучный подход к подбору литературы и тому подобное.

Ключевые слова: тюремная библиотека, пенитенциарное заведение, реформаторий, реабилитация преступников, заключенный, книга, периодическое издание.

SUMMARY

Stremetskaya V. The role of prison libraries in the rehabilitation of the prisoners in the nineteenth and early twentieth century.

The article focuses on the functioning of prison libraries in foreign countries and the Russian Empire in the nineteenth and early twentieth century. It is shown that these libraries were provided with enough books of different genres, periodicals and published their own periodicals. The penal issues included the events of the life of the correctional institution and did not contain the reports of various crimes (that was their difference from secular ones). The prisoners could participate in the publication of the newspapers under the guidance of a priest, a director of a prison school or a head of the penitentiary. The newspaper, on the one hand, had to promote the moral and intellectual development of the prisoners, on the other hand had to keep them informed of the events in the world.

The most famous prison periodicals were «Prison Mirror», «Star of Hope», «The summary», «Our Paper», «Reformatory Outlook» and others. The prison libraries contained artistic, journalistic and popular scientific publications that were quite consistent with the level of the prisoners' education. The director of the prison could allow a prisoner reading books that were not included in the catalog, if a prisoner did not know the book's language, or if a prisoner of higher education needed specialized literature. Each prison library should have the books on health, housekeeping, food and beverage utility, the dangers of alcohol, crafts, agriculture, books in foreign languages, on history, geography, anthropology; dictionaries, descriptions of travels had been recommended.

It is interesting to note that some penitentiaries contained reading rooms. The problems of the functioning of prison libraries were discussed at the congresses of the prison theorists.

The author believes that books and periodicals fulfilled the developmental, educational, corrective and therapeutic, recreational, adaptive functions in the rehabilitation of the prisoners. There were some difficulties in the operation of the libraries, such as a lack of system, unscientific approach to the selection of literature, uncertainty about a person who should be engaged in the selection of the books, cataloging them and so on. There were active debates among the experts about the wisdom of reading entertaining and comic books, the books containing violence, pessimistic ones. It was recommended to give preference to those ones which described the manifestation of heroism, sacrifice, love of country.

Key words: a prison library, penitentiary, reformatory, rehabilitation of the offenders, an imprisoned person, a book, a periodical.

УДК 377(09)(47.52/.54)«1960/»

О. В. Шипарьова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ВИРОБНИЧЕ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ В 60-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано проблеми розвитку виробничого навчання учнів у закладах професійно-технічної освіти Північно-Східної України на прикладі Сумської області в 60-х роках ХХ століття. Розкрито позитивні та негативні моменти

проходження виробничої практики учнів на підприємствах промисловості. Порушено питання забезпеченості професійно-технічних навчальних закладів виробничими майстернями для проведення якісного виробничого навчання, за допомогою якого формувалися ключові вміння й навички учнів з отримуваних професій.

Ключові слова: *виробниче навчання, виробнича практика, професійно-технічна освіта, Північно-Східна Україна, міське професійно-технічне училище, сільське професійно-технічне училище, технічне училище, базове підприємство, кваліфікований робітник.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку професійно-технічної освіти відбувається її реформування. Здійснено оптимізацію мережі закладів професійно-технічної освіти, урізноманітнено їх типи з урахуванням вимог ринку праці та економічних особливостей розвитку держави. Важливим залишається врахування регіональних особливостей промисловості, сільського господарства, сфери обслуговування на розвиток професійно-технічної освіти. Одним із потужних економічних районів України є Північно-Східний. Недостатня розробленість проблем історичного розвитку професійно-технічної освіти даного регіону зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Питання впливу науково-технічного прогресу на формування робітничих кадрів, зокрема у процесі виробничого навчання розглянув С. Батишев [1], О. Булгаков [2]. Окремі питання вдосконалення системи профтехосвіти та проведення виробничої практики проаналізовано Н. Глазуною [3]. Деякі аспекти виробничого навчання в історичному аспекті ґрунтовно розкрито І. Лікарчуком [4].

Метою статті є аналіз стану виробничого навчання в закладах професійно-технічної освіти Північно-Східної України в 60-х роках ХХ століття (на прикладі Сумщини).

Виклад основного матеріалу. У 1967 році в Сумській області функціонувало 23 навчальні заклади професійно-технічної освіти (ПТО), з яких міських професійно-технічних училищ (МПТУ) – 12, сільських ПТУ (СПТУ) – 8, технічних училищ (ТУ) – 3. Станом на 25.03.1967 р. в навчальних закладах навчалось 10583 учні з 58 спеціальностей для 9 галузей промисловості [5, арк. 15], будівництва та сільського господарства, у тому числі:

- а) для машинобудівної та металообробної промисловості підготовка кадрів кваліфікованих робітників велася у двох МПТУ за 10 спеціальностями в кількості 1059 чол.;
- б) для нафтової промисловості – в одному МПТУ за 3 спеціальностями – 150 чол.;
- в) для зв'язку – в одному МПТУ за 1 спеціальністю – 60 чол.;
- г) для залізничного транспорту – у двох МПТУ за 10 спеціальностями – 1155 чол.;
- д) для будівництва – у семи МПТУ і двох ТУ за 17 спеціальностями – 2974 чол.;

- е) для хімічної промисловості – в одному МПТУ й одному ТУ за 8 спеціальностями – 676 чол.;
- ж) для Міністерства культури – в одному МПТУ за 1 спеціальністю – 270 чол.;
- з) для побутового обслуговування населення – в одному МПТУ за 2 спеціальностями – 226 чол.;
- и) для сільського господарства – у восьми СПТУ за 7 спеціальностями – 3403 чол. [5, арк. 16].

З метою забезпечення якісної підготовки навчальні заклади й обласне управління приділяло багато уваги створенню необхідної матеріально-технічної бази виробничого навчання та укомплектуванню навчальних закладів кадрами майстрів виробничого навчання.

Відповідно до архівних даних [5, арк. 17] у 1967 році в Сумській області була створена база для виробничого навчання (див. табл. 1).

Таблиця 1

Виробнича база в ПТНЗ Сумської області в 1967 році

Назва майстерень	Кількість майстерень	Кількість місць у них
Слюсарна	28	790
Електромонтажна	3	71
Підсилювальних пристроїв	1	30
Пересувна кіноапаратура	1	30
Стаціонарна кіноапаратура	1	15
Кіноелектростанцій	1	30
Автоматичних телефонних станцій	1	30
Токарна	5	135
Електрогазосварочна	4	79
Модельна	1	30
Формовочна	2	60
Сою сарно-монтажна	1	30
Столярна	5	150
Механічної обробки деревини	3	90
Ковальська	2	50
Котельна	1	18
Слюсарно-ремонтна	14	230
Теслярська	1	30
Мулярська	3	90
Штукатурно-малярська	6	165
Ізолювальників	1	30
Теслярсько-столярна	2	60
Монтерів зв'язку – лінійників	1	30
Ковальсько-зварювальна	6	28
Швацька	4	120
Електрослюсарна по КІП	1	30
Усього	99	2451

Як видно із таблиці, найбільше виробничих майстерень створено для підготовки слюсарів (28 % від загальної кількості) та слюсарів-ремонтників (14 % від загальної кількості). На нашу думку, така кількість навчальних майстерень була недостатньою, потребувала подальшого розвитку, оскільки недостатня їх кількість впливала на якість виробничого навчання й формування ключових умінь і навичок учнів відповідних професій.

Навчальні майстерні були оснащені обладнанням, інструментами, приладами, організовані робочі місця для учнів, багато з яких обладнано методичними шафами.

Перехід навчальних закладів на комплектування навчальних груп по 30 чоловік дещо погіршив виробничі умови в навчальних майстернях, оскільки більшість приміщень не дозволяли додатково розмістити 5 робочих місць. Заклади ПТО мали труднощі в закупівлі додаткового обладнання, інструментів у зв'язку з недостатком фінансування. Помітно негативно вирішувалося питання збільшення робочих місць у токарних майстернях, бо Державним комітетом з ПТО не було виділено ні коштів, ні токарних станків. Додаткова установка п'яти токарних станків пов'язана з переобладнанням усього токарного парку. У цей самий час багато училищ потребували встановлення столярних верстатів.

Аналіз архівних джерел показав, що Державний комітет з ПТО лише зобов'язав професійно-технічні навчальні заклади переобладнати майстерні на 30 робочих місць, а питання розширення відповідної матеріально-технічної бази не вирішував [5, арк. 17].

Навчальними закладами приділялося багато уваги добору робіт для навчання в навчальних майстернях. Зокрема учні навчалися виготовляти продукцію, яку випускали цехи базових підприємств. Однак, у таких умовах в області працювали лише 2 ПТНЗ – Сумське МПТУ № 2 та Свіське МПТУ № 3, адже вони мали можливість підібрати навчальні роботи в цехах заводу і за кількістю, і за їх навчальною цінністю, які б відповідали вимогам програми [5, арк. 18].

Такі навчальні заклади, як Конотопське МПТУ № 4, Білопільське МПТУ № 5 та Сумське ТУ № 1, котрі готували кваліфікованих робітників для машинобудування, а також усі СПТУ, навчання учнів проводили на виготовленні продукції за централізованим замовленням, в основі якого лежало виготовлення слюсарно-монтажного та будівельного інструменту, лещат, і лише в Білопільському МПТУ № 5 виробляли вертикально-свердловальні верстати 2118 А [5, арк. 18].

Відповідно до архівних джерел, навчальні заклади не дотримувалися програмних вимог до окремих спеціальностей. Наприклад, у підготовці кадрів для окремих професій виготовлення слюсарно-монтажного інструменту та лещат не забезпечувало набуття учнями необхідних умінь і навичок, які вимагали кваліфікаційні характеристики. Особливо для груп, які

комплектувалися з учнів з 10-класною підготовкою, вимагалися більш складні види виробів. Але навчальні заклади не мали змоги цього робити, оскільки не отримували відповідних централізованих замовлень. Великих труднощів зазнавали Конотопське МПТУ № 4 та Сумське ТУ № 1 у підготовці електрозварників. Ці ПТНЗ мали добре оснащені зварювальні майстерні, однак на чому навчати учнів цієї професії виявлялося проблемою: не було централізованих замовлень, листового металу, електродів тощо [5, арк. 18].

Аналіз архівних джерел показав, що обласне управління ПТО неодноразово зверталося до Державного комітету з ПТО з пропозиціями підібрати в Держплані УРСР види кінцевої продукції та запропонувати училищам її виготовлення з централізованого поставкою матеріалів і комплектуючих виробів [5].

Не мали труднощів навчальні заклади в підготовці швейних професій, оскільки матеріал училища отримували централізовано й у достатній кількості, а вироби підбирали залежно від професії та періоду навчання. В окреслений період ці навчальні заклади потребували забезпечення їх технологічною документацією та лекалами на виготовлення сучасного на той час одягу.

Аналіз архівних документів обласного управління ПТО 1960-х років дав змогу зробити висновок про те, що ПТНЗ були недостатньо забезпечені навчальними планами та програмами, що погіршувало роботу майстрів виробничого навчання, впливаючи на її якість. З 1965–1966 навчального року введено нові навчальні плани, однак за багатьма спеціальностями станом на 1967 рік не видано до них навчальних програм. Майстри виробничого навчання в роботі використовували навчальні програми, видані 1961–1963 років, багато з яких не відповідали новим термінам навчання. Найменша кількість нових програм в окреслений період була з багатьох будівельних професій [5, арк. 19]. Такий стан з навчальними програмами значною мірою погіршував якість виробничого навчання.

У зв'язку зі збільшенням наповнюваності груп до 30 учнів особливо великі труднощі в роботі відчували майстри виробничого навчання, які здійснювали підготовку токарів, слюсарів-ремонтників, електромонтерів-ремонтників, столярів, арматурників-бетонщиків, арматурників-електрозварників тощо. Така наповнюваність груп знижувала якість виробничого навчання.

Відповідно до архівних джерел виробниче навчання у II півріччі проводилося в навчальних майстернях, на підприємствах, будівництві, у колгоспах і радгоспах [5].

Аналіз архівних джерел дав можливість зробити висновок про забезпеченість учнів робочими місцями на підприємствах [5] (див. табл. 2).

**Стан забезпеченості учнів робочими місцями
на підприємствах у 1967 році**

Типи училищ	К-сть учнів	Навчаються				
		дублерами	у складі учнівських груп	у складі учнівських бригад	у складі робочих бригад	на самостійних роботах
Перший рік навчання						
ТУ	720	111	540	-	-	69
МПТУ	2156	45	1435	198	329	149
СПТУ	981	135	210	-	173	463
Усього	3857	291	2185	198	502	681
%		7,8	56,6	5,1	13,0	17,5
Другий рік навчання						
МПТУ	1526	45	83	409	580	409
СПТУ	662	59	30	-	280	293
Усього	2188	104	113	409	860	702
%		4,7	5,1	19,1	39,3	31,8

Із таблиці видно, що на першому році навчання більшість учнів проходили виробничу практику у складі учнівських груп (56,6 %), а на другому році навчання – у складі робочих бригад (39,3 %); найменше учнів на першому році навчання проходили виробничу практику у складі учнівських бригад (5,1 %), а на другому році навчання – дублерами (4,7 %) та у складі учнівських груп (5,1 %).

Форма навчання на підприємствах визначалася залежно від професії та періоду навчання.

Поряд із позитивними зрушеннями в розвиткові виробничого навчання мали місце й негативні. Траплялися випадки, коли доводилося застосовувати форму навчання дублюванням для таких професій: хімапаратник, токар по металу; машиніст мостових електрокранів; електромонтер-ремонтник; тракторист-машиніст; кіномеханік та інші, для яких важко було дібрати самостійні штатні робочі місця [5, арк. 21].

Значно погіршував умови проведення виробничого навчання й перехід підприємств на нові форми планування та стимулювання робітників, оскільки цехи та ділянки підприємств майже не надавали штатних робочих місць для учнів, не надавали оплачуваних місць для учнівських груп та окремих учнівських бригад, навіть не приймали у бригади дорослих робітників. На нашу думку, подібні проблеми виникали у зв'язку з відсутністю на той час будь-яких нормативно-правових інструментів, які б регулювали відносини училища та підприємства, на якому учні проходять виробничу практику, зокрема положення про виробниче навчання та виробничу практику на підприємствах промисловості.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, виробниче навчання у професійно-технічних навчальних закладах у 60-роках ХХ ст. мало свої позитивні та негативні сторони. З одного боку, активно розвивалася мережа закладів, створювалися нові, технологічно складніші професії, налагоджувалася взаємодія професійно-технічних училищ і підприємств промисловості, сільського господарства, сфери обслуговування. З іншого – потребувала подальшого розвитку нормативно-правова база з регулювання діяльності закладів професійно-технічної освіти, матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів майстернями, обладнанням, устаткуванням, приладами, інструментами, що забезпечило якісне виробниче навчання учнів відповідних професій. Подальших наукових розвідок потребує питання розвитку нормативно-правової та матеріально-технічної бази системи професійно-технічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батышев С. Я. Акуальные проблемы подготовки рабочих высокой квалификации / С. Я. Батышев. – М. : Педагогика, 1979. – 224 с.
2. Булгаков А. А. Профессионально-техническое образование в СССР на современном этапе / А. А. Булгаков. – М. : Высшая школа, 1977. – 311 с.
3. Глазунова Н. И. Подготовка рабочей смены: Развитие системы профессионально-технического образования. 1959-1987 гг. / Н. И. Глазунова. – К. : Вища школа, 1987. – 197 с.
4. Лікарчук І. Л. Професійно-технічна освіта України: історичний шлях і перспективи / І. Л. Лікарчук. – К. : Педагогіка, 1999. – 287 с.
5. ДАСО, ф. 3369, оп. 1, спр. 468, 52 арк.

РЕЗЮМЕ

Шипарева А. В. Производственное обучение в учреждениях профессионально-технического образования Северо-Восточной Украины в 60-х годах XX века.

В статье проанализированы проблемы развития производственного обучения учащихся в учреждениях профессионально-технического образования Северо-Восточной Украины на примере Сумской области в 60-х годах XX века. Раскрыты положительные и отрицательные моменты прохождения производственной практики учащихся на предприятиях промышленности. Поднят вопрос обеспеченности профессионально-технических учебных заведений производственными мастерскими для проведения качественного производственного обучения, с помощью которого формировались ключевые умения и навыки учащихся по получаемых профессий.

Ключевые слова: производственное обучение, производственная практика, профессионально-техническое образование, Северо-Восточная Украина, городское профессионально-техническое училище, сельское профессионально-техническое училище, техническое училище, базовое предприятие, квалифицированный рабочий.

SUMMARY

Shyparova A. Industrial training in vocational education of the North-Eastern Ukraine in the 60-ies of the twentieth century.

At the present stage of the development of vocational education is its reform. Optimization of the vocational education of the diversified types is aimed at meeting the requirements of the labor market and economic characteristics of the state. It is an important

regional perspective of industry, agriculture, services for the development of vocational education. One of the most powerful economic regions of Ukraine is the North-East. The lack of elaborated problems of historical development of vocational education in the region leads to the relevance of the study.

The article analyzes the problems of industrial training of the students in vocational education of the North-Eastern Ukraine as an example of the Sumy region in the 60-ies of the twentieth century. The positive and negative aspects of practical training of the students in industrial enterprises are revealed. In order to ensure quality training the institutions and regional administration paid much attention to the creation of the necessary material and technical base of industrial training and recruiting the staff education masters of industrial training.

The question of provision of vocational education workshops for production of high-quality industrial training by which formed the key skills and abilities of the students received occupations is considered. Vocational and technical education had difficulties in procurement of additional equipment, tools due to the abundance of not funding. The analysis of archival sources has revealed that the State Committee for vocational education only ordered vocational education workshops to convert 30 jobs. The appropriate questions of logistics are not solved.

Thus, industrial training in vocational schools in the 60-ies years of the twentieth century has its positive and negative sides. On the one hand the active development of a network of the institutions has created new, technologically sophisticated professions which are adjusted to interact with vocational schools and industrial, agricultural, service. On the other hand there is a need of further development of the legal framework for regulation of vocational education, logistical support education workshops, equipment, tools, ensuring production quality.

Further scientific studies require the development of regulatory and logistical base of vocational education.

Key words: *industrial training, practical training, vocational education, the North-Eastern Ukraine, urban vocational school, agricultural vocational school, technical school, basic enterprise qualified worker.*